

Hvad er et universitet?

En almen indføring i universitetets idehistorie, videnskabsteori og etik, der rejser mange spørgsmål, som meningsfuldt vil kunne indgå i undervisningen i videnskabsteori

Hans Fink, Peter C. Kjærgaard, Helge Kragh, Jens Erik Kristensen: Universitet og videnskab. Universitetets idéhistorie, videnskabsteori og etik. Hans Reitzels Forlag 2003. 224 s. 250 kr.

Af Claus Møller Jørgensen

Senest 2004 skal der indføres et kursus i "Fagets videnskabsteori" på alle bacheloruddannelser ved universiteterne. Denne bog er skrevet med henblik på disse kurser som en generel indføring i "universitetets idéhistorie, videnskabsteori og etik". Ifølge forordet er det "formålet med kurserne, at de skal give de studerende anledning til at reflektere over, hvad der er det særlige ved det fag, de er i gang med at uddanne sig i, ved at faget sættes ind i et større alment historisk, filosofisk og etisk perspektiv."

Hans Fink lægger for med at spørge "Hvad er et universitet? - om universitetets idé og realitet i det 21. århundrede". Fink besvarer spørgsmålet ved at opstille fem grundlæggende principper for universitetsvirksomhed: a) tæt forbindelse mellem forskning og uddannelse, b) forskningsfrihed, c) undervisningsfrihed, d) selvstyre og e) videnskabens enhed. Dette er principperne for universitetet, hvis opgave er at dyrke videnskab, give videregående uddannelse og tildele akademiske grader.

Men i realiteten er de under pres. Den forskningsbaserede undervisning er under pres som følge af de stigende studentertal; forskningsfriheden er under pres, fordi forskningsmidler i stigende grad udbydes som programmidler; selvstyret er under pres fra eksterne interessenter etc. Hvad angår det femte princip om videnskabernes enhed, er det under pres af den strukturelle, vækstbetingede udvikling af universiteterne selv, der går i retning af specialisering og institutternes autonomi.

Princippet om enhed går ikke på videnskabernes metodiske enhed eller mod pluralismen. Pluralisme er forudsætningen for videnskabelig udvikling. Men de enkelte fag bør ikke lukke sig om sig selv. Overskridelsen af fag- og institutgrænser, der også kan virke med til at drive vidensudviklingen frem, har ifølge Fink bedre vilkår, hvis man "snarere understreger videnskabernes enhed end tager deres forskellighed for givet." (s. 28).

Kapitlet er tænkt som et debatoplæg om de fem princippers betydning i fremtiden. Mens de fire første umiddelbart falder i forlængelse af, hvad man traditionelt har set som universitetets grundpiller, adskiller diskussionen og begrundelsen af princippet

om videnskabens enhed sig fra de foregående ved mere at have karakter af et *plaidoyer*. Man bør for det første interessere sig for, hvad der foregår på andre institutter og i andre videnskabsgrene af videnskabelige hensyn, idet enkeltfagligheden ikke bør stå i direkte modstrid med andre fags teorier og metoder. Argumentet er på den ene side indlysende rigtigt, men på den anden svært at overskue i praksis. Man bør endvidere styrke bevidstheden om universitetsniveauets betydning i den enkelte uddannelse, hvilket inkluderer de historiske, almenvidenskabelige og etiske perspektiver, som behandles i bogen.

Identitetsopbygningen hos de kommende studerende skal således ikke alene ske ved faget eller fakultetet, men også omfatte universitetet som en enhed for at modvirke faglig og fakultær selvtilstrækkelighed. Om dette handler om at etablere en universitær *corporate spirit* for at styrke vores forpligtelse på universitetet som helhed eller om at styrke vores forpligtelse på universitetets idé, er mig ikke klart.

Universitetets idehistorie

Efter denne principielle drøftelse af universitetet nu og her kommer bogens længste kapitel om universitetets idéhistorie fra middelalderen til efter 1945.

Universitetets idéhistorie omhandler de ideer, begrundelser, formål, principper og idealer, der historisk har gjort sig gældende. Kapitlet er forfattet af de to idéhistorikere Peter C. Kjærgaard og Jens Erik Kristensen. Det falder i to kvantitativt lige store dele om det førmoderne universitet og det moderne universitet efter 1810. Begrundelsen for at beskæftige sig med universitetshistorien er den simple, at hvis man ønsker at blive klogere på, hvad det vil sige at arbejde eller studere ved et universitet, så kommer man ikke uden om historien. Så let kan det gøres!

Den første halvdel af dette kapitel er den del af bogen, jeg har haft sværest ved at forlige mig med. Der er tale om en noget omstændelig fremstilling af universitetsgrundlæggelser, institutionelle betegnelser, lærdomsbegreber og undervisningsformer, der sine steder er præget af underforståetheder som blotte henvisninger til den aristoteliske kategorilære og universaliestrident.

Historien hænger især sammen i kraft af nogle kunstgreb, hvor renæssancehumanismen og den naturvidenskabelige revolution, der intet havde med universiteterne at gøre, bliver bro til det moderne universitet. Det bliver f.eks. de naturvidenskabelige

akademier og selskaber fra 16-1700-tallet, der bliver den institutionelle ramme, hvori moderne videnskabelige normer og dyder udvikles, hvilket fik varig betydning for universiteterne, der i samme tidsrum var rene præsteskolers.

Det, der hører med til denne periodes universitetshistorie, er således det udviklingsprogressive, ikke alene det, der foregår ved de fortløbende skolestiske, lærdomsbevarende og reaktionære universiteter. Dette skal ikke forstås således, at jeg mener, det førmoderne universitet og 'moderniseringsbevægelserne' uden for universitetet burde udgå af fremstillingen. Men i stedet for at anvende 55 sider på en detaljeret fremstilling kunne man på en fem til ti sider ridse hovedpunkterne op, og man kunne kontrastere det moderne universitets nybrud i forhold til det førmoderne de steder, hvor det er relevant i gennemgangen af den moderne universitetshistorie.

Anden del af universitetshistorien om udviklingen af det moderne forskningsuniversitet begynder med de humboldtske uddannelsesreformer og grundlæggelsen af universitetet i Berlin 1810, der blev universitetsmodellen frem til Anden Verdenskrig. Fremstillingen af ideerne og dannelsesidealet bag disse nydannelser er en fornøjelse af læse. Derefter følges udviklingen af de amerikanske universiteter, med sekularisering og organisation som centrale temaer, og de britiske universiteters mere komplekse institutionelle omdannelse fra colleges til moderne samlede universiteter og naturvidenskabernes indtog på disse traditionelle højborge for den klassiske dannelse.

Omstruktureringen og fornyelsen af universiteterne til moderne, forskningsorienterede institutioner var stort set gennemført fra slutningen af 1800-tallet og frem. Resultatet var, at der internationalt var enighed om, at universitetet skulle danne rammen om den frie, selvorganiserede og innovative forskning, som skulle danne baggrund for de højere embeds- og professionsuddannelser, der var eller burde være baseret på grundforskning. Den frie og selvorganiserede videnskabelige grundforskning var nu en af universitetets kerneydelser forbundet med selve universitetets idé.

Udviklingen efter 1945

De sidste 17 sider vies til en kortfattet gennemgang af hovedtræk af universitetsudviklingen efter 1945, hvor anvendt forskning og den amerikanske universitetsmodel gør sig gældende. Det samme gør forskningspolitikken i takt med, at uddannelse og forskning kommer i centrum for nationalpolitiske strategier for økonomisk vækst og teknologisk udvikling. De aktuelle tendenser ses i universitetets bruger- og markedsorientering, der er fulgt op af nye styrings- og kontrolformer og ledelsesformer hentet fra det private erhvervsliv. Samtidig er universiteterne og forskningen i færd med at miste deres institutionelle monopol på at frembringe ny viden. Viden er blevet en vare, der omsættes på et marked i kraft af dens

umiddelbare nytte og anvendelighed, hvilket udfordrer de klassiske forsknings- og videnskabsidealer. Situationen tegnes dystert. "Idéen om det selvforvaltede og uafhængige universitet med sine akademiske friheder og med sin betoning af sammenhæng mellem forskning og undervisning synes i stigende grad at tilhøre en svunden tidsalder". Der er den største fare for, at universitetet mister sin ideale eksistensberettigelse, nemlig "frit at danne ramme om bevaring, udvikling og formidling af uafhængig og pålidelig viden." (s. 140f).

Universitetshistorien efter 1945 og ikke mindst den 'situationsdiagnose', der gives på de sidste sider, burde efter min mening udvides ganske betydeligt og det på den ældre histories bekostning. Det er selvfølgelig noget at en forskningsindsats at afkræve forfatterne, fordi den ældre historie er så velbeskrevet i oversigtsværker og standardlitteratur i modsætning til den nyeste. Men ikke desto mindre forekommer det mig, at de seneste udviklingstendenser, især når de tilskrives den epokale karakter, som det sker her, burde gøres til genstand for mere udviklet (og måske også mere nuanceret) analyse, ikke mindst i lyset af bogens hensigt: at orientere nye studerende om den virkelighed, de er på vej til at blive en del af.

Hvad er videnskab?

Helge Kragh, der er forfatter til bogens næste kapitel, er ikke så pessimistisk som Kjærgaard og Kristensen, idet han indleder med at slå fast, at videnskabens autoritet næppe er svækket i det 20. århundrede trods talrige angreb på den. Kraghs bidrag bærer titlen "Hvad er videnskab?", og indledes med en diskuterende indkredsning af, hvad videnskab er, og hvad der er særligt ved den. Evidens og begrundelse behandles som det fælles grundlag: Man begrundes viden ud fra en kritisk vurdering af evidens i forhold til en teoretisk påstand, hvilket følges op af overvejelser om, hvorledes man vurderer teorier.

Derefter diskuteres forskellige måder at inddele videnskaberne på, forståelse og fortolknings betydning i de forskellige videnskabsgrene belyses, og forskellige videnskaber om fortiden og deres forskellige erkendelsesinteresser behandles.

Kraghs baggrund som naturvidenskabshistoriker fornægter sig ikke i de eksempler, han giver, og de temaer, han diskuterer. Set fra en historikers synspunkt er det kun en fordel, fordi fremstillingen ikke mindst i kraft af sin diskuterende og ligefremme form er et godt overbliksskabende supplement til de mere omfattende introduktioner til humanistisk videnskabsteori, der er på markedet.

En etisk rettesnor

Bogens sidste kapitel omhandler "universitetsfagernes etik". Det er som indledningskapitlet skrevet af Hans Fink, og som dette lægges der også her op til diskussion, fordi sagen stiller sig noget forskelligt fra fag til fag. Helt generelt er de regler, man har at gå efter som universitetsansat eller studerende, at man skal undgå fagimperialisme, fagforstening og fagidioti; at

man ikke skal reproducere, men skabe; man skal have respekt for videnskabens genstand og ikke sjuske eller være ligegyldig i sin omgang med den; hensynet til det enkelte menneskes velfærd må aldrig underordnes hensynet til videnskaberne; og så må man ikke snyde eller svindle.

Det sidste gennemgås indgående med eksempler for forskellige former for snyd fra datakonstruktion over vildledning til plagiat. Derudover har forskeren en etisk forpligtelse over for samfundet omkring sig: Videnskabelige resultater skal deles med andre på en sådan måde, at de får størst mulig gavn og nytte for alle.

Der er ingen tvivl om, at Finks bidrag vil kunne fungere som grundlag for refleksion over faglighed og saglighed og som en vis etisk rettesnor. Efter at ideen om én videnskabelig metode er brudt sammen, er der vel heller ikke andet tilbage at gøre end at appellere til etikken for at finde rettesnore for videnskabelige redelighed og saglighed. Som sådan kunne kapitlet uden tvivl tjene det formål, det er skrevet med.

På trods af mine indvendinger mod den indgående behandling af det førmoderne universitets historie og for en udvidelse af den nyeste, finder jeg også, at det gælder bogen som helhed. Den er saglig hele vejen igennem, for nu at blive i den jargon, og rejser mange spørgsmål, som frugtbart vil kunne indgå i de enkeltfaglige videnskabsteoriforløb (også hvor man har mere veletablerede sådanne), som grundlaget for almen refleksion og perspektivering af det enkelte fag.

Claus Møller Jørgensen er lektor ved Historisk Afdeling, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.